

Futala Tibor

Húsz év az ötvenből. A Tudományos és Műszaki Tájékoztatás 1983 és 2003 között

A jubiláló Tudományos és Műszaki Tájékoztatás legutóbbi két évtizedének történetét a szerző abból a szempontból dolgozza fel, hogy a folyóirat miként szolgálta, mozdította elő a szakmai innovációt, azaz azt a folyamatot, amelynek következtében a mai könyvtár- és szakirodalmi tájékoztatásügyben alig lehet ráismerni húsz évvel korábbi előzményére. A dolgozat függelékében a folyóirat fogadtatásával kapcsolatos felmérés adatainak feldolgozása olvasható.

Olvasóink szíves figyelmébe: az előzményi Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója 1963-ig tartó kilencéves, illetve az azóta Tudományos és Műszaki Tájékoztatás (TMT) címen megjelenő lap huszonegy éves történetét a harmincadik évforduló alkalmából *Futala Tibor* már megírta (vö. TMT, 84-11:429-438, illetve 84-12:477-486)*. E dokumentumok újraolvasásakor kitűnt: nincs szükség lapunk szóban forgó két életszakaszának ismételt bemutatására-bemutatására, mivel a 9+21 éves történet ábrázolása tárgyilagos. A lap olyan volt, amilyennek az „írás” mutatja, miközben maga az „írás” sem szorul semmiféle korrekcióra. Ezért az alább következő „írás” a fél évszázados pályafutásnak csupán a negyedik és ötödik, még megíratlan évtizedével foglalkozik. – A szerk.

A harmincadik évfolyamot követően...

A TMT életének harmadik, kerekén húsz éven át tartó szakasza az addigi főszerkesztő, *Futala Tibor* 1982. év végi bejelentésével kezdődik: „A lapot 1983. január elsejével Szántó Péter, az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár koordinációs osztályának vezetője veszi át. Az őrsgváltást – az ifjúság javára – magam kezdeményeztem.” A demisszió fő oka: „Ha az idő előrehaladtával a TMT nem is szenvedett kézírathányban, legtöbbször nem voltak egyenlően magas színvonalú és ... legalább egy-egy szám erejéig belső kohézióval rendelkező kéziratok.” Ezért kívánatosnak látszott, hogy a lap egy aktívabb szerkesztőségi politikával jellemezhető pályára álljon rá (93-11/12:473-474).

A publikációs gyakorlat tematikai irányultságával különösebb problémák nem merültek fel: a megjelent anyagok beleilleszkedtek abba a profilba, amelyet még *Jánszky Lajos* fogalmazott meg a címváltáskor. E szerint a TMT feladata, hogy

- a hatékonyság növelése érdekében elemezze a szakirodalmi munkát,
- mozdítsa elő a szakirodalmi tájékoztatás gépesítését és automatizálását,
- foglalkozék az ETO továbbfejlesztésével és más osztályozó rendszerek elméleti kérdéseivel,

- segítse a műszaki tájékoztatási szakemberek képzését és továbbképzését,
- gondozza a műszaki fordításügyet,
- szervezze a műszaki kisfilmek dokumentációját és a róluk való tájékoztatást,
- hozza létre a műszaki rendezvények előrejelzését,
- kísérelje figyelemmel a szaksajtót és szakkönyvkiadást,
- érje el a színvonal emelkedését a műszaki tájékoztatásban (63-1:1-2).

A Jánszkyt követő főszerkesztők között „meleg csákányváltás” történt: egyikük sem tett semmiféle újabb programnyilatkozatot. Feltehetően azért nem, mert az indulási profil meghatározása egyfelől átgondolt, szakmailag gáncstalan volt, másfelől pedig annyira bő, hogy minden vonatkozásban való kitöltése csak hosszabb időszakra nézvést sikerülhetett (sikerült is) „mutatis mutandis” módon, ami mindenekelőtt a szerzői potenciál „véges” mivoltára utal. Ez az álláspont megtalálható mindazon főszerkesztői visszaemlékezésekben, amelyek a TMT negyvenedik évfordulója alkalmából

* A hivatkozásoknál ugyanolyan jelzeteket használunk, mint a lap tartalomjegyzékeiben. Tehát: 84-11:429-438 = 1984. 11. sz. 429-438. p.

keletkeztek (vö. 93-8:358-359, 93-9/10:409-410 és 93-11/12:472-474).

Lévai Tamásné főszerkesztőségének idejére esik a TMT huszadik születésnapja. Ekkor – *Huszadik évében a TMT* címen (73-1:1-6) – jelenik meg egy cikk, amely azonban nem „új programkitűzés – illetve csak annyiban, hogy hangsúlyozza a terebélyesedő publikációs gyakorlathoz való rugalmas igazodás követelményét –, hanem inkább a megtett úton elért eredmények – illő szerénységgel megfogalmazott – listája, és az induláskor tett »fogadalom« valamiféle olyan megújítása, mint a konfirmáció (84-12:477-486).” A mai olvasónak már fel sem tűnik, hogy ezekben az években a TMT a szakmai valósághoz való következetes ragaszkodás alapján és eszközével tulajdonképpen a hivatalosan felfújtt információs rendszerekről szóló ámtások ellen emelt szót, mint azt Lévainé visszaemlékezésében olvashatjuk (93-11/12:472).

Aztán a harmincadik évforduló is főszerkesztői megnyilatkozás nélkül telik el: az új főszerkesztőtől idegenek a nagy garral tett kijelentések. Inkább azzal törődik, hogy a lap továbbra is simán, késelemek nélkül és a tradicionálisan megkívánt szakmai színvonalon jelenjék meg, ami a gyors egymásutánban bekövetkezett személyi konstellációk miatt (Ónódy Miklósné nyugállományba vonulása, Csengődy Lászlóné megmaradása a technikai szerkesztésnél, Novák István eltávozása az OMIKK-ból), illetve az új főszerkesztő és a „stáb” összeszokatlansága következtében nem volt könnyű feladat.

Különösen a szerkesztői poszt betöltetlensége okozott nehézségeket a munka rendszeressége és folyamatossága szempontjából. Először a 84-6 számtól kilépő Novák Istvánt kellett pótolni, ami „rangemeléssel”, azaz az új munkatársat, Bárdosi Máriát szerkesztőnek kinevezve mindjárt meg is történt (84-7). A főszerkesztői-szerkesztői „tandem” működése azonban nem volt zavartalan, úgyhogy Bárdosi Mária egy év után (85-10) feladta szerkesztői székét. Őt Szentirmainé Bartos Gyöngyi követte (86-1), aki azóta is sikeresen – a főszerkesztő, a szakmabeli munkatársak-közreműködők és a műszaki szakemberek közös megelégedésére – „vitte-viszi” a szerkesztőséget. Neki – főként az „anyagbeszerzést” és az egyes szakmai alkalmakon való megjelenést illetően időszakonként és már a 90-es évek folyamán – másodszerkesztők álltak a rendelkezésére; nevezetesen Gerő Zsoltné (90-12 és 94-10 között) és Teveli Judit (94-11/12 és 98-12 között).

A belső „stábot” az előző időszakba eső 80-2/3 számtól szakmai-szakértői „holdudvar” vette körül, azaz már jóval a „krisztusi kor előtt” rendelkezett szerkesztőbizottsággal. Az alábbival:

- Bauer József (KG Informatik) 88-12-ig
- Egyházy Tiborné (Veszprémi Vegyipari Egyetem Központi Könyvtára) mindmáig
- Kovács Dezső (Építéstudományi Tájékoztatói Központ) 89-12-ig
- Lécesné Mesterházi-Nagy Márta (Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára) 97-12-ig
- Papp István (akkor: Könyvtártudományi és Módszertani Központ) mindmáig
- Sárdy Péter (Kulturális Minisztérium) 88-1/2-ig
- Szántó Péter (Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ) 83-1/2 számtól ő az új főszerkesztő
- Székely Dániel (MTA Központi Könyvtára) 83-3-ig.
- Vajda Erik (Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ) 84-4-ig.

Ez a megörökölt grémium – mondhatjuk „autochton bizottságnak” is – az előző életszakaszban nem működött folyamatosan. A bizottsági tagok és a főszerkesztő közötti kapcsolatok eseti (informális) beszélgetésekre és ugyanilyen bírálati megnyilatkozásokra redukálódtak.

Az új főszerkesztő a szerkesztőbizottsági munka e szintjét meg kívánta haladni. Annál is inkább lépnie kellett, mivel az örökölt bizottságból ketten már 1983 folyamán kiestek, egy személy pedig 1984 folyamán. 1988-ban két kiválás fogyasztotta a létszámot, 1989-ben újabb fogyás következett. 1997-ben pedig még egy újabb. Ketten viszont (Egyházy Tibornéről és Papp Istvánról van szó) az 50. évfolyam indulásakor létrehozott testületbe is bekerültek.

86-1 óta a szerkesztőbizottságban megszűnt az intézményi képviselet: elvileg minden tagjának a maga tudását-szakértelmét kellett hoznia akkor is, ha véleménye történetesen nem kedvezett volna saját munkahelyének. Ez azokban az években az OMFB berkeiből kiindult óhaj volt, minthogy e rengeteg tervet-tanulmányt lanszírozó szerv ragaszkodott hozzá, hogy a felkért szakemberek ne munkáltatójuk intézményi érdekeit képviseljék, hanem csak szakmai meggyőződésüket.

99-1 óta az időközben sok új taggal kibővült szerkesztőbizottság tanácsadó testületté alakult. Így – tartjuk mostanában – elegánsabb és rugalmasabb, hüebben fejezi ki az ilyen megbízatások lényegét.

A majdhogy el nem fogyott „autochton bizottságot” a főszerkesztő – természetesen – megfelelő számú új taggal egészítette ki. De a „játék” korántsem a „kilegyen a létszám”-ra irányult: olyanok töltötték be a megüresedett helyeket, akik megfeleltek a lap hangsúlyozottan vállalt irányainak. A 87-1 számtól öt olyan szakember lett bizottsági tag, aki jártas a számítástechnika alkalmazása terén, s aki általában is a szakmai progresszió élharcosa. Ez a tendencia a testület alakításában a 90-es évek óta napjainkig folytatódik.

Ha az 50. évfolyam indulásakor felállt tanácsadó testület tagjait ebbéli „szolgálati idejük” sorrendjében mutatjuk be, akkor a következő képet kapjuk. Testületi tag:

- 80-2/3 óta *Egyházy Tiborné Papp István*
- 87-1 óta *Hegedűs Péter Jacsó Péter Sonnevend Péter*
- 91-5/6 óta *Teveli Judit* (megszakítással)
- 91-8 óta *Mlinarics József*
- 92-11/12 óta *Rónai Iván*
- 95-2 óta *Bánhegyi Zsolt Koltay Tibor Moldován István*
- 99-1 óta *Virágos Márta*
- 03-1 óta *Bakonyi Géza Fonyó Istvánné.*

Meg kell emlékezni azokról a testületi tagokról is, akik az „autochton” szerkesztőbizottságban még nem, az 50. évfordulóra felállóban már nem vesznek részt:

- *Bakos Éva* 99-5 és 02-12 között
- *Horváth Péter* 99-2 és 00-6/7 között, de a lap e-változatának jelenlegi szerkesztője
- *Roboz Péter* 87-1 és 89-12 között, de a lap Online hírek rovatának volt szerkesztője, hírek rovatának pedig szerkesztője
- *Válas György* 99-1 és 00-6/7 között, de előtte a CD-ROM hírek szerkesztője volt
- *Vásárhelyi Pál* 87-1 és 02-12 között – megszakítással.

A csupa „befutott”, felettébb aktív publikációs tevékenységet folytató (idősebb és középkorú) szakembert tartalmazó listák arról tanúskodnak, hogy a szerkesztőség korántsem csak elvileg-elméletileg, a verbalitás szintjén kötelezte el magát a korszerű, a „hic et nunc” követelményeinek megfelelő „lap-

csinálás” mellett, hanem elsőrendű auxiliárisait is mindig gondosan és szerencsésen válogatta meg.

Trendek a lapban

Egy „folyó”iratban sajátos módon azok az – olykor mikro- – elemek tükrözik a legszembetűnőbben a szakmai-tematikai irányultságokat, amelyek hosszabb-rövidebb időn keresztül újra és újra jelentkeznek hasábjain, s ezáltal szinte sulykolják: mit is akar, mit is vállal a szerkesztőség. Közéjük tartoznak – és nem utolsósorban – a rovatok.

Rovatai már a *Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatójának* is voltak. Ezek akkor „belbecsileg” az Országos Műszaki Könyvtár könyv-, szakfordítás- és prospektusgyarapodásaiból válogató irodalomjegyzékek, illetve információeszköz-leírások formájában tájékoztatták a műszaki kiskönyvtárakat a beszerzési lehetőségekről, illetve szerény leőhely-tájékoztatói funkciót teljesítettek (vö. 93-8:358). Vitalitásukra jellemző, hogy tárgyidőszakunkban is egészen a 90-es évek elejéig fenn tudtak maradni. Konkrétan:

- az *Új könyvbeszerzések* – egyetlen kivételtől eltekintve *Czippán Ida* szerkesztésében – 90-11-ig élt, 1983 óta 21 alkalommal jelent meg;
- az *Új fordítások* – *Balogh Margit* szerkesztésében – 91-10-ig élt, és tárgyidőszakunkban 11 alkalommal volt megtalálható a TMT-ben;
- az *Új gyártmányok, prospektusok* meghatározó arányban mikro- és reprográfiai termékeket propagált, de esetenként már számítástechnikai eszközöket is. Annotációit fényképek tették szemléletesebbé. Szerkesztette *Gara Andor*, 88-9 óta pedig *Kovács Lászlóné*, a KMK osztályvezetője. A szerkesztőváltás abból is fakadt, hogy az OMK a gyűjtőkori egyeztetések következményeként a KMK-val párhuzamos prospektusgyűjtést abbahagyta, addigi gyűjteményét pedig átadta a Könyvtártudományi Szakkönyvtárnak. A rovat egyébként 19-szer jelent meg 90-5-ig.

A további (híreket sorjázató) rovatok megjelenése a lapban az új főszerkesztő az információk tematikai bővítésére és új hangsúlyok elhelyezésére vonatkozó törekvésének egyik, nem kevésbé fontos eszköze. Nem mintha azelőtt nem lettek volna a lapban híryanagok, ám ezek esetlegesek voltak, s inkább a szerkesztésnél adódó „vacansok” kitöltését szolgálták, mint a valamennyire is teljes, még kevésbé kurrens áttekintést egy-egy szakmai (világ)fejleményről vagy trendről. (Ilyen helykitöltő híryanagok persze ma is léteznek.)

Az új hírvivatok azonban részint szakmapolitikai testületeknek-intézményeknek a hazai könyvtár- és tájékoztatásügy alakulására is kiható életéről-működéséről tájékoztatják az olvasót, részint pedig meghatározó jelentőségű szakmai fejleményekről.

Az első csoportba a következő „hírcsoportok” sorolhatók be:

- *NMTIK-NITMIR hírek* – 84-1/2 és 86-2 között összesen hat alkalommal közölte őket a TMT. Eseti megjelenésük abból is következett, hogy nem volt állandó szerkesztőjük, aki felelősséget viselt volna értük.
- *A FID hírei* 1985 és 2000 között *Hegedűs Péter*, majd 1991-től *Földi Tamás* szerkesztésében 14-szer jelentek meg.
- *A Könyvtári és információtudományi rendezvényekről* 92-1 óta ad rendszeres előrejelzést *Viszocsekné Péteri Éva*. Ez ciklusunk végéig 86-szor történt meg.
- *Az IFLA és az IATUL hírei* 99-5 óta *Papp István* szerkesztésében olvashatók időnként a lapban, amin 13 közlést kell érteni.
- *EU-információ* 99-7 és 01-11 között 14-szer volt olvasható a lap hasábjain *Koreny Ágnes* szerkesztésében.

A szakmai fejleményekről tájékoztató és az eredményeket propagáló rovatok a hazai „meghonosítás”, „utolérés” és „közkeletű használat” szempontjából még fontosabbak:

- *A Roboz Péter* szerkesztette és túlnyomórészt ő is írta-fogalmazta *Online hírek* kardinális jelentőségét nem lehet kétségbe vonni. 84-3 és 00-10 között 84 alkalommal jelentkezett. Bízvást mondhatni: „etalont jelentő” színvonalon.
- Nem kevésbé fontos rovat volt a *CD-ROM hírek*, amelynek szerkesztője és fő „fogalmazója” *Válas György* volt. 88-4 és 96-7/8 között tizenkét alkalommal jelent meg. A magyarországi „CD-ROM-kultusz” kialakulásában és elterjedésében a rovat minden bizonnyal jelentős érdemeket szerzett.
- *Az Internet híreket* *Horváth Péter* alapította és gondozta 95-8/9 és 99-1 között. 32 alkalommal találkozhatott vele az olvasó a hozzáértést elősegítő okulások használatával.
- 99-1 óta a szakmai fejleményekről egyetlen tájékoztató hírvivata (*Hírek* címen) van a TMT-nek. Ezt az *Online hírek* korábbi szerkesztője, *Roboz Péter* szerkeszti. Illetékessége minden (érdekes és/vagy használható) szakmai novumra kiterjed.

A szerkesztőség „hírvolitikájából” tehát az „online”, a „CD-ROM” és az „internet” emelkedik ki, s mint

ilyen, egyértelműen és a szerkesztőség akaratóból kifolyóan jelzi a TMT-ben időszakonként érvényesített tematikai preferenciákat. Íme:

- 1984 óta tizenhat éven keresztül az online-t,
- 1988 óta nyolc éven keresztül a CD-ROM-ot,
- 1995 óta négy éven keresztül az internetet tartotta a szerkesztőség olyannak, ami a hazai könyvtár- és szakirodalmi tájékoztatásügy jelene és jövője szempontjából meghatározó jelentőségű.

Míg a hírvivatok alakításában, tartalmaik megszámlálásában a szerkesztőség teljesen szuverén módon nyilváníthatta-nyilváníthatja ki szakmai preferenciáit, addig a speciális számok megjelenítésében a szerkesztőség szuverenitása – hadd mondjuk így – gyakorta egyezkedni kénytelen a kínálattal, s ezáltal az esetek egy részében a szakmai aktualitás valamely esemény vagy intézmény éppen alkalmazott szűrőjén áthaladva manifesztálódhat. E csoportba tartoznak az alábbi *TMT-különszámok*:

85-12	a FID budapesti emlékülése
89-4	az MTA Központi Könyvtára
89-9	Agroinform
89-11	a Magyar Könyvtárosok Egyesületének 21. vándorgyűlése
90-6	IATUL '90
90-11	Építéstudományi Információs Központ
92-11/12	a Magyar Könyvtárosok Egyesületének 24. vándorgyűlése
93-4/5	Liber-konferencia
94-1	a Magyar Könyvtárosok Egyesületének 25. vándorgyűlése
97-2	a Semmelweis Orvostudományi Egyetem Könyvtára
98-3/4	EAHIL-konferencia
01-10/11	Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár.

Persze szép számmal fordultak elő olyan esetek is, amikor a szerkesztőség saját maga kezdeményezte és szerkesztette meg ezeket a tematikus különszámokat. Ilyenek voltak:

85-10	Könyvtárépítés
86-5/6/7	Mikroszámítógépek
88-1/2	Termékminősítés és információellátása
88-6/7	Könyvtártervezés és -építés
90/3-4	Iparjogvédelmi tájékoztatás
90/7	Oszták szám
90-8/9	Nyugatnémet szám
90-10	Cseh-szlovák szám (a beszámolók szintjén)
91-5/6	Információmendedzsment
91-7	Finn szám
91-9/10	Gazdasági és üzleti információszolgáltatás

- 91-12 Számítástechnika a magyar egyetemi könyvtárakban
- 92-1 Adat- és szövegkommunikáció
- 93-6 A kis- és középvállalatok információellátása
- 94-7/8 Felsőoktatási könyvtárfejlesztés
- 95-8/9 Egyetemi könyvtárépületek
- 99-11/12 Szerzői jog.

A felsorolt számok egyike-másika (mikroszámítógépek, termékminősítés, iparjogvédelmi tájékoztatás, adat- és szövegkommunikáció, a kis- és középvállalatok információellátása, felsőoktatási könyvtárfejlesztés, a szerzői jog megújulása) megjelenésekor hézagpótló vállalkozásnak bizonyult (vö. 94-1:22-24). Ez arról tanúskodik, hogy a lap nem kerül meg a „nehéz” témákat, minthogy cselekvéseit mindenkor a kipuhított szakmai igény vezérli.

Az „audiatur et altera pars” jegyében funkcionáló *visszhang- és vitarovat* a lap megelőző periódusában született, és ebben a periódusban is élő maradt, bár előfordulásainak száma csökkent. A rovatban olvasható ríposztoknak, sőt többszörös ríposztoknak, miközben a TMT valamelyik cikkét bírálják (dicsérik), tematikai trendjelző értékük van. A visszhang valamely olyan fontos témára hívja fel a fokozott figyelmet, amelyre nélküle nem tett volna szert.

A tárgyidőszakban összesen 16 „*altera pars*” fordult elő. A bennük angazsáltak száma ennél jóval több:

1. Tiltakozás a nyugati folyóirat-rendelések minisztériumi megnyirbálása ellen az érdekelt könyvtárak tudta és beleegyezése nélkül. A 83-7 és 83-11 kivételével az évfolyam valamennyi számában helyet kapott a szemrehányás és tiltakozás. Résztvevői: *Tóth Gyula, Sárdy Péter, Surányi Miklós, Benda Mária, Náray-Szabó Gábor, Nagy Zsuzsa, Rózsa György* (kétszer is) és *Fogarassy Miklós*.
2. A könyvtárközi kölcsönzés anomáliái (84-6/7, 84-11, 85-1/2, 85-4). A vita elindítója *Marton János* és *Terjék Zsuzsa* volt. Cikkükre *Schärmár Imréné, Skaliczki Judit, Vértesi Péterné* reflektált. A szerzők a hangoztatott véleményekre a kibúvókeresés káros voltát elítélve válaszoltak.
3. Szoftverügyi kérdésfelvetések (86-3, 86-10). *Tóth Dezső* cikkéhez *Szűcs Jenőné* fűzött megjegyzéseket. Kései hozzászólás *Kuti Katalintól*.
4. Az OMK katalogizálási szabványalkalmazása etikai záradékkal (85-3, 86-9, 97-2). Az alapcikk-

ket *Demén Ilona* és *Sándor Mária* írta, az OSZK-ból *Bátki Anna* és *Kürtiné Kiss Éva* bírálta. E bírálatot *Futala Tibor* utasította el, az ő eljárását pedig *Sonnevend Péter* tartotta etikátlannak.

5. Információkeresés (88-3). *Erdős Iván* és *Biszak Sándor* Pretext-cikkét *Jacsó Péter* egészítette ki.
6. A nem nyilvános könyvtárak használatának lehetőségei (88-6/7, 89-1). *Budai Tamás* kifogásolja a nem nyilvános könyvtárak elzárkózását a különféle szolgáltatások nyújtása előtt. *Haraszi Pálné* szolgál számára magyarázattal.
7. A külföldi folyóiratok előfizetési-járatási mechanizmusának racionalizálása (89-6). *Bauer József* tárgyba vágó javaslatainak „in illo tempore” megvalósíthatóságát az „egyeduralkodó” Kultúra vállalat nevében *Mészáros József* utasítja el.
8. Az eponimikus hivatkozottság kérdése (91-3, 91-11, 92-4, 92-5, 92-7/8). A *Száva-Kováts Endre* által tüzetesen leírt alapfogalom alkalmasságát vonja kétségbe *Válas György*. Erre a szerző reflektál, amire *Válastól* újabb megjegyzés következik, amit a szerző – következetesen érvelve – ismét visszautasít.
9. A könyvtárügy „civil” irányításának feltételei (91-8, 91-9/10, 91-12). A *Zalainé Kovács Éva* és *Szente Ferenc* által vitatott cikket *Futala Tibor* írta. A szerző ezután kifejti, miért nincs igaza bírálóinak. Végül *Billédi Ferencné* publikál egy „kiegyenlítő álláspontú” cikket az ügyben.
10. Információpolitikai és számítógépesítési tennivalók (92-11/12, 93-8). *Rózsa György* a címbeli témakörből a Miniszterelnöki Hivatal Tudománypolitikai Titkárságának készített előterjesztést. Ezt egészíti ki *Füredi Mihály*.
11. Könyvtárgazdaságtan (93-1, 93-2, 93-9/10). *Alföldiné Dán Gabriella* kétrészes könyvtárgazdaságtani tanulmányához ír egyetértő reflexiót *Mark Deckers* és *Mikulás Gábor*.
12. Az információ árának problémaköre (93-2, 93-6). *Roboz Péter* cikkének egyoldalúságaira *Balázs Sándor* hívja fel a figyelmet (az információ korántsem csak áru).
13. A kirakatba állítás szerzői effektusa a természettudományi folyóiratokban (95-7, 96-1, 96-4/5). *Száva-Kováts Endrét* a fizika szakterületéről éri támadás dolgozatának tartalma miatt. A szerző a hangoztatott vádak elutasítja.
14. A felsőoktatási és tudományos könyvtárak világbanki pályázatának megkérdőjelezése (95-11/12, 96-2). *Mader Béla* és *Dömötör*

Lajosné mintegy békítgeti az indulatosan fogalmazó *Marton Jánost*. Ő válaszában „kéri ki magának” az igazát.

15. A hazai könyvtári rendszer fejlesztési koncepciói (96-10, 97-1). *Bakonyi Géza, Horváth Péter* és *Sonnevend Péter* fejt ki elképzeléseit a hazai könyvtári rendszer fejlesztési stratégiájáról. Gondolataikat fejleszti tovább: *Koltay Tibor*.
16. A magyar helyesírási szabályok alkalmazása az egybe- és különírással kapcsolatban (98-1, 98-6). *Csabay Károly* helyesírási „állásfoglalásait” *Válas György* bírálja.

Remélhetőleg a háromféle megközelítés révén „kiugrasztott” tematikai trendek egyértelműen dokumentálják a TMT (kiemelkedően) futtatta szakmai témák nagy számát. Ez bizonyítja, hogy a lap a könyvtári és szakirodalmi tájékoztatási ismeretbirtoklás mind több komponensének vonatkozásában tekinti magát illetékesnek. Napjainkra már semmiben nem emlékeztet korábbi körülhatároltságára, vagyis a műszaki könyvtárosok tájékoztatójaként való funkcionálásra, nem köti le magát kizárólag a műszaki tartalmú tájékoztató munka mellett. Különben már 1988-ban felmerült a szerkesztőségben: nem kellene-e egyebek mellett emiatt is a TMT címét megváltoztatni. E kérdés felvetésére *Száva-Kováts Endre* „a folyóirat címének ürügyén” rövid eszmefuttatással válaszolt (88-12:544-549). Végül is maradt a cím, mégpedig annak ellenére, hogy a „tudományos és műszaki tájékoztatással” kapcsolatban számos kifogást lehet hangoztatni. Az igazság az, hogy a lap címét megszoktuk, „jól megvagyunk vele”. Különösen, hogy a közbeszédben mindenki TMT-nek mondja orgánunkat.

E történeti szemlében eleddig következetesen „lapnak” írtuk, vagy nevén szólítottuk a TMT-t. Ez tárgyidőszakunkra nézve legalábbis udvariatlanság, minthogy az évek sodrában – s ezt az eddig közöltek egyértelműen bizonyítják – valóságos könyvtár- és információtudományi szakfolyóirattá fejlődött, noha csak a 01-1 számától vette fel alcímébe ezt az epitetont. Megkésve, ám annál jobban.

A TMT illetékességi körének számottevő bővülése ellenére sem lett parttalan periodikum: határozottan más „profilelemei” is vannak, mint az ugyan-csak országos *Könyvtári Figyelőnek* (KF) és a *Könyv, Könyvtár, Könyvtárosnak* (3K). Így a TMT

- két lapársával nem konkurál „kétfedelű” ügyünk történetének feltárásában: legfeljebb a „Zeit-

geschichte” apropóján pillant bele nagy néha a múltba;

- nem foglalkozik a különféle lakossági, kor- és foglalkozási csoportok könyvtári-szakirodalmi ellátásának nevelési, művelődési és szabadidős vonatkozásaival;
- a közölt dolgozatok terjedelmét illetően „félúton” van a hosszú közlésekkel operáló KF és a magát rövidebben megvalósító 3K között, még ha nem is szab felső határt szerzői számára. (Újabban a folyóirat hasábjain szaporodnak a „folyt. köv.” dolgozatok. Lásd *Alföldiné Dán Gabriella, Horváth Péter, Száva-Kováts Endre, Ungváry Rudolf* és mások egyes publikációit.)

Viszont – párhuzamosan a többi lappal, de hozzájuk képest a hagyományoktól határozottabban elszakadva és „ad notam” információs társadalom, illetve globalizálódás – a TMT illetékesnek mondja (a gyakorlatban „bizonyítja”) magát

- az elméleti munka támogatásában, eredményeinek gyakorlati és képzési alkalmazásában;
- könyvtár- és tájékoztatáspolitikai ügyekben;
- technikai és technológiai kérdésekben függetlenül a könyvtártípusoktól;
- kooperációs és határterületi témákban szinte minden ismerettartománnyal és számítógépes-távkozlési gyakorlattal, amely szüntelenül és rohamosan változik-fejlődik.

Fontos jellemző: a folyóirat korántsem csak a hazai könyvtár- és szakirodalmi tájékoztatásügyet szolgálja, hanem külföldi szerzői és referátumai révén, illetve lehetőségei mértékéig a „nagyvilág” nemkülönben. Ezt a szakmai „nagyvilág” – egyebek mellett – a folyóirat meglehetősen intenzív referáltságával honorálja. Erről tanúskodik 90-7-ben egy csehszlovák referálólap ténykedése, valamint 92-9-ben az INSPEC-é, amely a TMT cikkeinek 67%-át referálja.

Adatok a TMT-ről

A TMT – lényegében már a tárgyidőszak elejétől fogva – kijegecesedett struktúrával rendelkezik. Van egyfelől (külön cím nélkül) a *cikkeket-tanulmányokat* tartalmazó, másfelől pedig a *Beszámoló, szemlék, referátumok* című fő része.

A cikkek-tanulmányok közé lehet számítani az előbbieken már bemutatott „Az altera pars” című hozzászólási és vitatartalmú, valamint az eseti nekrológokat (összesen 11 volt belőlük) a szakma elhunyt nagyjairól és a TMT jeles munkatársairól-közreműködőiről.

A Beszámolók között számbelileg a referátumok és (ezúttal) a velük egy kalap alá vett olykori szemlék, ezek a 2-3 cikket „egybereferáló” dokumentumok viszik a prímet. Lényegesen kevesebb az ún. közlemény (= cikk „alatti” kategória terjedelme és/vagy efemer volta miatt). Itt helyezkednek el túlnyomórészt azok a hírovatok is, amelyeket – jelentőségüket méltatva – már korábban ismertettünk.

A 89-1 számtól fogva még egy műfaj jelent meg a folyóiratban, és mindmáig funkcionál: az egyes számokat bevezető *ajánlásoké*. Ezek a kb. másfél flekkes írások a borító belső oldalára kerülnek lehetőleg kíváncsiságot gerjesztő címmel. Túlnyomó többségüket a főszerkesztő írta és írja, időnként azonban mások – érdemes szakértők és közreműködők – is szóhoz jutnak itt. (Ugyanekkor az egyes cikkek ún. *felvezetőket* is kapnak, amelyek általában olvasmányosabbak, mint a *rezümék* szövegei. Korábban a rezümék magyarul, angolul, németül és oroszul szóltak, a 99-1 számtól csak angolul.)

A szóban forgó éppen húsz év alatt, konkrétan 1983 és 2002 között a folyóiratban alkalmazott műfajok az alábbiak szerint jelentkeztek:

• cikkek-tanulmányok	837	(ebből 216 külföldi szerzőtől)
• közlemények	228	
• ismertetések a szakirodalomról	114	
• referátumok és szemlék	1410	
• hírovat-előfordulások	318	
Összesen	2907	egységnyi közlés.

A fenti, számszerűen bemutatott „szakirodalmi halmazok” egyikéről-másikáról a következőket kell, illetve érdemes elmondani:

• A cikkek-tanulmányok hazai szerzői között egyaránt vannak veteránok és újonnan indulók. Összesen tizenhét olyan névre bukkantunk, amelynek viselője 1983 és 1984 óta (esetenként még régebről) dolgozik a folyóiratnak. Nevezetesen: *Árkos Iván, Berke Barnabásné, Braun Tibor, Egyházy Tiborné, Dömötör Lajosné, Futala Tibor, Hegedűs Péter, Novák Teréz, Orbán Éva, Papp István, Roboz Péter, Rózsa György, Skaliczki Judit, Szántó Péter, Ungváry Rudolf, Vajda Erik* és *Viszocsekné Péteri Éva*. A 10-15 éve ma is itt publikálók száma jóval meghaladja az imént felsoroltak számát.

Miközben a folyóirat „nehezen” veszi el bevált munkatársait, egyszerűen szép számmal új

szakírókat is bemutat. A 2002-ben a folyóiratban publikáló 57 magyar szerző közül 20 volt a TMT-ben először megjelenő. A szerzői tábor a szakmai tanulmányokat folytató egyetemisták, kezdő szakemberek, illetve képző intézményi, közkönyvtári és határterületi munkatársak irányában bővült. Több lett a nem budapestiek száma. Ez egyszerűen azt is jelzi, erősödik a fiatalabb nemzedékek részesedése a szakirodalom előállításában, hiszen az idősebbek óhatatlanul fogyatkoznak. Még egy tényrögzítés a hazai szerzőkkel kapcsolatban: a három országos szakfolyóirat mindegyikébe rendszeresen mintegy 20-25-en publikálnak. Ez annak a jele, hogy az egyik orgánus sem törekszik olyan „szerzőkezelésre”, amely megkövetelné, hogy csak nála publikáljanak. Hogy ez a liberalizmus szerzőhiányra, az érdeellentétek gyengeségére vagy a pozitív töltésű kollegialitásra vezethető-e vissza, eddig nem derített ki, de talán nincs is szükség közelebbi vizsgálatára.

• A külföldi szerzők 216 cikket-tanulmányt tettek közzé a folyóiratban. Ez az összes cikk kerekén egynegyede. A TMT-ben (még *Lázár Péter* főszerkesztőségének idejéből) régi hagyomány, hogy esetenként külföldi, főként nyugati szakemberek publikáljanak benne. Különösen akkor, amikor a szakma sorsdöntő változásokon megy keresztül. Az internet, az elektronizálás, a konzorciumok alakítása stb. csupa olyan dolog, amellyel kapcsolatban javunkra válnak a nyugati tapasztalatok. A legutóbbi három évfolyamban a következők tették közzé írásukat:

- *Brooks, Sam* – EBSCO Publishing
- *Frazier, Kenneth* – University of Wisconsin
- *Funk, Robert L.* – Humboldt Egyetem
- *Haavisto, Tuula* – a CELIP projektvezetője
- *Hackett, Teresa* – European Bureau of Library, Information and Documentation Associations
- *Hayes, Helen* – University of Melbourne
- *Koch, Traugott* – Lund University Library
- *Line, Maurice B.*
- *Luijendijk, Wim* – EBSCO Information Services Europe
- *Naylor, Bernard* – University of Southampton
- *Premssmit, Pimrumpai* – Chulalongkorn Egyetem
- *Reinhardt, Werner* – Siegeni Egyetemi Könyvtár
- *Rusch-Feja, Diann* – Max-Planck Institut für Bildungsforschung
- *Sullivan, Shirley* – University of Melbourne
- *Wätjen, Hans-Joachim* – Oldenburgi Egyetemi Könyvtár.

Hogy Magyarországon a főszerkesztők – köztük a TMT-é is – miként jutnak a külföldi kéziratokhoz, annak több útja-módja van. Nevezetesen:

- felkérés cikkírássra a honorárium felajánlásával (ez nálunk a pénzügyi nehézségek miatt egészen ritka jelenség);
- felkérés honoráriummal nem járó cikkírássra, amely leginkább akkor ér pozitív végkifejlet-höz, ha a felkért intézményének érdeke, hogy külföldön is bemutassa magát (ez adott esetben lehet egyszerű presztízssérdek is);
- tanácskozási-konferenciái előadás elkerése megjelentetés céljából, ami manapság nálunk a legnépszerűbb módja a cikkszerzésnek, ui. a szerzők általában nem szokták elutasítani az ebbéli kérést;
- „ajándékba hozott” cikk, amikor a cikkíró (a mögötte álló vállalat vagy projekt) szinte eseng a megjelentetésért.

Akárhogy is: a kéziratok szerzése külföldi szerzőktől külön törődést és kitarást igényel, különösen ha valaki ezt olyan rendszerességgel gyakorolja, mint a TMT.

- Miközben a közleményekről nincs mit szólni, a könyvismertetések száma meglepően kevés. Ez érthető az új hazai szakkönyvek (egy-két esetben induló folyóiratok) esetében, minthogy a produkció rendszertelen és ritka. Ám a külföldi termés jelesebb darabjait nem ártana nagyobb számban ismertetni (pl. a Könyvtártudományi Szakkönyvtár gyarapodásából recenzeálásra válogatva).
- A referátumok és a szemlék száma tizenkilenc év alatt majdnem elérte a másfél ezret (pontosan 1410), s ezzel az összes közlésnek majdnem felét (48%-át) teszi ki. Mennyiségileg, de minőségileg is a folyóirat jellemző és lényeges műfaját jelentik. Minőségileg azért, mert
  - a szakmai irodalom széles köréből és rangos reprezentánsait figyelembe véve lettek kiválogatva;
  - egy-egy cikket általános színvonalra és a hazai érdeklődést kielégítő volta miatt jelöltek ki referálásra;
  - az elkészült referátumok jelentős része pótolja az eredetit.

A KF *Külföldi folyóirat-figyelő rovatában* található referátumok

- annyiban nem azonosak a TMT-ben találhatóakkal, amennyiben itt „profilidegen” a tematikájuk, ott viszont meghatározó számban jelentkeznek;
- ezzel szemben annyiban egybeeshetnek, amennyiben közös érdeklődésre számot tartó cikkekről van szó. A tényleges duplázódás

azonban csekély, mivel a KF nem teljesen azonos folyóiratbázisból válogat, s a válogatásban erőteljesebben érvényesíti a „filosz” beállítottságot. Továbbá a TMT referátumai legalább kétszer terjedelmesebbek, mint a KF-éi, s így jobban helyettesítik az eredeti közleményeket.

A referátumok forrásdokumentumainak „honnanjöttiségében” a rendszerváltás nem okozott törést vagy fordulatot: a TMT nem mondott le továbbra sem az újabban valóban érdekes és progresszív „keleti” események nyomán kíséréséről, sőt – akár pl. az USA-ban és más fejlett országokban – valamelyest intenzifikálódott hasábjain az irántuk való érdeklődés. Próbaképpen megnéztük a folyóirat 1983. évi (régii rendszerbeli) 83 és 1998. évi (rendszerváltás utáni) 81 referátumának nyugati-keleti megoszlását. Azt állapítottuk meg, hogy 1985-ben 82%-nyi volt a nyugati és 18%-nyi a keleti forrást feldolgozó referátum, 1998-ban pedig 68 és 32%-nyi. Ezt az aránymódosulást az indokolhatja, hogy a rendszerváltás óta érdekesebbé váltak a volt szocialista országok könyvtárügyei.

A legtöbb referáló egyszersmind cikkírója is a folyóiratnak. Viszont nem minden cikkíró szeret referálni. Emiatt e munka túlnyomó része néhány közreműködőre koncentrálódik. A 80-as évek buzgó referálói közül ma már nem találkozunk *Dáczér Évával*, *Domokos Miklósnéval*, *Fazekas Zsuzsával*, *Mándy Gáborral*, *Palotai Máriával*, *Sz. Kiss Csabával*, *Válas Györggyel*, *Virághalmi Ferencsel* és *Zoltán Imrével*. Manapság *Futala Tibor*, *Góth László*, *Hegyközi Ilona*, *Orbán Éva*, *Papp István*, *Roboz Péter* és *Viszocsekné Péteri Éva* az, aki legalább 10-15 éve szolgál e téren.

A rendszerváltás előtt és után

Ez a történeti rajz továbbra sem kíván a napi politikával foglalkozni, sem pedig az ország anyagi és szellemi alakulásaival, csupán ezért választotta a fenti címet, mivel a TMT életjelenségeit erősen alterálták a rendszerváltás előtti és utáni viszonyok, úgyhogy időszakonként szembe kellett néznie a „lenni vagy nem lenni” kérdésével.

A folyóirat terjedelmileg ennek ellenére meglehetősen konstans tudott maradni, ami azt jelenti, hogy évente átlagosan 540 lapoldalt produkált. (Legtöbbet, 668 oldalt 1986-ban, legkevesebbet, 480 lapoldalt 1995-ben.) Ha egy-egy lapoldal terjedelmének egyharmadát kitevő szerzői oldalban

számolunk, az 1620 oldalnyi kézirat évente, 135 havonta (= 6,75 szerzői ív).

Az eléggé egyenletesen eloszló évenkénti közlés előfizetési díja ekként változott:

1983	600,- Ft	
1984–1988	840,- Ft, az 1983. évi	140%-a
1985–1992	1680,- Ft, az 1983. évi	280%-a
1993–1994	2400,- Ft, az 1983. évi	400%-a
1995	3200,- Ft, az 1983. évi	533%-a
1996	4200,- Ft, az 1983. évi	700%-a
1997	5040,- Ft, az 1983. évi	840%-a
1998–2000	5220,- Ft, az 1983. évi	870%-a
2001	5500,- Ft, az 1983. évi	916%-a
2002–2003	6480,- Ft, az 1983. évi	1080%-a

Ekkora drágulás óhatatlanul az előfizetők számának csökkenésével jár. A TMT-nél az infláción kívül még egy további körülmény is közrejátszott az előfizetők számának csökkenésében: a rendszerváltás utáni tulajdonmódosulás következtében a vállalati-üzemi műszaki könyvtárak 75%-a megszűnt, pedig ezek megelőzőleg hűségesen járatták a TMT-t. Az 1983. évi ezres példányszám a felére, 500-ra csökkent, ami a fajlagos előállítási költséget is megemelte, s még tovább növelte az előfizetési díjat.

Az OMIKK bármennyire is kuláns volt a TMT finanszírozásában, egy idő után kifulladt. Ezt látva, a lap szinten tartása érdekében a *Nemzeti Kulturális Alap* (majd *Alapprogram*) is támogatást szavazott meg neki – 1998 és 2003 között összesen 11,7 M Ft összegben. Nemigen gondolhatott volna a folyóirat saját e-változatának létrehozására, ha a *Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma* nem akceptálja ebbéli tervét, amelynek megvalósítását 800 ezer Ft-tal indította el. (Nem véletlen ezért, hogy a folyóirat címlapjának verzőjén 99-08-tól a Nemzeti Kulturális Alapprogram, majd 00-12 számtól a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma logóját is feltüntetik.)

Különben az e-változat felettébb alkalmas arra, hogy a folyóirat „visszabövitse” beszűkült olvasótáborát. Ezért fontos a 02-1 szám ajánlásában található főszerkesztői nyilatkozat: „Örömmel jelentem t. Olvasóinknak, hogy a TMT elektronikus változata a 49. évfolyamtól rendszeresen elérhető lesz a hálón. Tartalmát tekintve, bár a nyomtatott változatra épül, főleg hosszabb távon nem kíván vele egy az egyben megegyezni. ... Az e-változathoz kétszintű elérést nyújtunk: előfizetőinknek a legfrissebb számtól visszamenőleg a

teljes elektronikusan feldolgozott állományhoz biztosítunk elérést. ... Az előfizetéssel nem rendelkező olvasók korlátozott hozzáférést kapnak, azaz csak bizonyos idő elteltével (fél év) nézhetik meg az új számokat...” A főszerkesztő bejelentését az e-változat előnyeinek felsorolásával, illetve azzal zárja, hogy ez a megoldás remélhetőleg hozzájárul a szerkesztőség és az olvasók közötti élőbb, közvetlen kapcsolathoz.

A TMT létezésének mindhárom periódusában egyébként kényes volt arra, hogy a t. Olvasónak tett ígérvényeit mindig betartsa, bár illő szerénységgel ezzel nem dicsekedett. Így pl. igen dicséretes, hogy a TMT az ország átalakulásának mennyi Szküllája és Kharüdisze között olyan rendszerességgel jelent meg, ahogy azt olvasói korábban megszokták, nevezetesen: a folyóirat évente 12 számot jelentet meg. Ezt a feltételt úgy teljesíti, hogy – korábbi szokás szerint, és elsősorban takarékosági megfontolásból – 2-3 kettős számot produkál. Az évi három kettős szám 91-re, 94-re és 96-ra esik. 87-ben csak „szingli” számok jelentek meg. 86-ban pedig egy hármas szám született, teljességre törekedve a mikroszámítógépi ismeretek közreadásában.

Ugyanígy szokta meg az olvasó, hogy a kézhez kapott márciusi számokból mindig „kiesik” az előző évfolyam tartalommutatója, ez a bibliográfiából, névmutatóból és tárgymutatóból (KWIC-indexből) álló keresőműszer. 1989-től mindmáig *Szentirmai-né Bartos Gyöngyi* és *Viszocsek-né Péteri Éva* szerkeszti. (Korábban a szerkesztésben *Stárics Gyöngyi*, *Bárdosi Mária* és *Berke Barnabásné* is részt vett.)

Meglehet, hogy a folyóirat t. Olvasói iránti reverenciájának bemutatására felhozott két utóbbi példát némelyek potomságnak tekintik. Ámde az, aki ezt a „Rückblicket” írja, hosszú éveken keresztül folyóirat-feldolgozó volt, s azt tapasztalta, amelyik periodikum rendszertelenül jelengetett meg, s megfeledkezett arról, hogy tartalommutatót is kellene adnia, az előbb-utóbb válságba kerül.

A TMT életének negyedik és ötödik évtizedében, de különösen az utóbbiban az előzőekhez képest több – mondhatni – „kapaszkodásra” kényszerült. Ennek ellenére – a bizonyítékok légióját hozhattuk fel mellette – minőségileg rengeteget fejlődött. Ám a „jó bornak is kell a cégér” jegyében még tartozunk „külsőinek” változásairól is beszámolni.

A „külcsín” változásai

Rejtettebben, mint másutt, de még a legtudományosabb folyóirat-kiadásban is bizonyos divat érvényesül. Az olvasó azokat az orgánumokat kedveli, azokban bízik, amelyek nem vesznek fel lépten-nyomon más és más alakot. Ez a jól megalapozott konzervativizmus azonban nem zárja ki, hogy az olvasó ne méltányolná, ha

- radikális tartalmi és funkcióbeli változás esetén egy utód folyóirat az előzményéhez képest teljesen új külalakban lép színre,
- az általa rendszeresen használt folyóirat szebb és jobb papírhordozón jelenik meg (lehetőleg azonos áron),
- nagyobb időszakonként ez a folyóirat küllemileg is megújul, mégpedig úgy, hogy hasonlítson a régi formára, és a folyamatosság világosan kitetszék.

Nos, hogy a TMT a címváltozáskor annak idején elhagyta a Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója borítójának kék-fehér színét, s helyette fekete-sárga színt választott, A/4-re változtatta formáját, áttért a kéthasábos szedésre, az alakváltást teljes mértékben indokolta a lap radikális tartalmi és funkcióbeli megváltozása.

A folyóirat borítóját azóta is a fekete-sárga uralja. A borító frontoldalának grafikája azonban többször megváltozott:

- a rajzolat 1987-ig megtartja a korábbi periódusból örökölt formát, s mint ilyen, tipográfiai jellegű;
- 1988 elejétől 2000 végéig már számítógépi grafika (olykor hirdetés) kerül a külső borító első oldalára;
- 2001 óta él a ma is használatos rajzolat; a borító jobb alsó mezőjének kettős köréből kitoró (vagy oda irányuló) sugarak és hozzá pozicionált rácsok együttese adja ki a számítógépi grafikát. (2003 elejétől az 50-es szám az évfordulóra való tekintettel a legkisebb körben jelenik meg.)

Az utóbbi két borítórajzolon a színen kívül a TMT betűinek szögletes metszése is utal a folyóirat azonosságára, elősegítve azt a „ráismerést”, amelyet az olvasók – mint írtuk – kedvelnek.

A lap testében is fokozatos változások – finomodások – mentek végbe, amelyek a minőségibb papírok használata következtében még attraktívabban hatnak.

A korábbi periódusban kialakult szokás szerint az egyes közleményeknél először a cím, majd új sorban a szerző(k), és ugyancsak új sorban a munkahely következett. A cikk végére került magyarul, angolul, oroszul és németül a rezümé. A második főrész rendje ekkor még nem volt teljesen stabil: hol ez, hol meg az az „eleme” jött más helyen és más sorrendben. A rovatcímek és egyéb címelemek fejlécei kétszínűek: főleg a lila pontok sokasága jellemző rájuk meg egy rajzolat, amely a Budapesti Ipari Vásár plakátjain látható kockához hasonlít. A 88-1/2 számtól a borító hátoldalának belsején megjelenik a „Tájékoztató szerzőinknek” c. felhívás és útmutató.

A lap belső rendjének reformja 1989-ben újabb szakaszába érkezett. A már említett ajánlásokon és felvezetőkön kívül új címközlési rend lép életbe, ahol is elsőnek a szerző neve áll, aztán jön a szerző munkahelye (ha van), végül a dolgozat címe. A rezümék a lapszámok utolsó oldalára kerülnek. A magyar rezümék – nyilván a felvezetők megjelenése következtében – megszűnnek. A második főrészben közlemények-ismertetések, referátumok-szemlék és egyéb rovatok a közlési sorrend. 98/1-től – tekintettel a számítógépesítés közkeletűvé válására – módosult a szerzői tájékoztató szövege, és mindmáig ebben a formában él. Az új fejlécek egyszínűek és „gótikus” kinézetűek.

2001-ben a TMT új „bebútorzására” kerül sor. Az új borítón kívül a főrészi és a rovatfejlécek is megújulnak. A belső rend így alakul:

- a borító hátoldalán a kolofonadatok és az ajánlás;
- az első lapon az adott szám tartalomjegyzéke, amely tükrözi a belső tagoltságot, verzóján a cikkek angol nyelvű rezüméje;
- a belső közlési rend az 1989. évi reformhoz képest nem változott;
- a borító hátsó lapjának rektóján szerzői tájékoztató, verzóján a következő szám „cikkigérvényei”.

A TMT húsz évfolyama mindvégig az intézmény nyomdájában, illetve sokszorosító üzemében készült.

Beérkezett: 2003.VI. 23-án.

Függelék

A TMT az olvasók szemszögéből. Egy kérdőíves felmérés összegezése

Noha a különféle felmérések eredményeként egy adott jelenségről – tárgyról, folyamatról, személyről vagy intézményről – rendkívül fontos információkat szerezhetünk be, nem tagadható ugyanakkor: egyénileg igyekszünk kibújni a bennük való részvétel alól. Erre különösen az egyszerű – levélben kiküldött – kérdőívek kínálnak alkalmat: minden további nélkül félre lehet tenni, kitöltve nem visszaküldeni őket. A TMT szerkesztőségének ez alkalommal szerencséje volt, ami részint a jubileumi alkalomnak, részint pedig a megkérdezettek szakmai „közének tartozásának” köszönhető, ui. a szétküldött kérdőívekből annyi visszaérkezett, amennyi számosságával legalábbis valószínűsíti, hogy a folyóirat fogadtatásának egyik vagy másik vonatkozása miként áll.

A felmérés szándékolt és tényleges sokasága

A TMT szerkesztősége – a folyóirat megjelenésének ötvenedik évfordulójára készülődve – 290 előfizetőnek küldte ki a folyóirat felől érdeklődő kérdőívét. Ennek a felmérésbe bevonni szándékolt sokaságnak a következő jellemzői vannak:

- Egyetlen magán-előfizető (0,3%) kivételével a sokaság minden tagja intézményi előfizető. Ez arról tanúskodik, hogy Magyarországon még csak felbecsülni sem érdemes a szakfolyóiratok magán-előfizetésben járatásának időbeli beköszöntét. Különösen az úgy fizetett szakmákban nem, mint amilyen a mienk.
- Az intézményi előfizetők között 122 (42,0%) a szakkönyvtár vagy valamilyen „tárgykörileg érdekelt” intézmény, 80 (27,6%) a felsőoktatási könyvtár, 82 (28,2%) a köz(művelődési) könyvtár, 5 (1,7%) az iskolai.
- Az előfizetők között a szakkönyvtári/intézményi és a felsőoktatási könyvtári dominancia természetes. A szakkönyvtári mezőnyben a hazai ipar „zászlóshajóinak” a könyvtárai vannak a legintenzívebben képviselve. Érdekes, hogy a megyei kórházak orvosi könyvtárai között is sok előfizetője van a folyóiratnak. A felsőoktatásban az egyetemi könyvtárak többpéldányos előfizetők. A főiskolai könyvtárak nem mindegyike fizet elő a folyóiratra.
- A köz(művelődési) könyvtárak és az iskolai könyvtárak csoportjában az előbbiek jelenléte hangsúlyos, az utóbbiaké szimbolikus. A megyei könyvtárak mindegyike járhatja a folyóiratot, a városi könyvtárak közül is sok, de korántsem az összes. A községi könyvtárak köre alighogy képviselteti magát. A (közép)iskolai könyvtárak TMT-járatása egyáltalán nem vág egybe azokkal a célkitűzésekkel, amelyek pl. a Sulinet- programból adódnak.
- Az előfizetések regionális eloszlását illetően megállapítható: az országban nincs olyan megye, amelynek 4-14 intézményébe ne járna a TMT. Meglepőnek tűnik: az előfizetések 54%-a vidéki, 45%-a pedig budapesti címzettet mondhat magáénak. Egy százalék a külföldi előfizető.

A felmérésbe bevonni szándékolt sokaság körvonalazott jellemzői azt sugallják, hogy érdemes volna a TMT-nek példányszám-növelési akciókat indítania.

Ezek lukratív irányai: a bank- és kereskedelmi szféra, a főiskolai, a városi, a középiskolai és a külföldi könyvtárak egyenként többtucatnyi csoportja.

A részletesebb elemzésbe bevonható tényleges sokaság végül is 52 intézményi és egy magán-előfizetőből áll, ami a szándékolt sokaság megközelítően 18%-a. E sokaságból

- 20 (37,7%) a szakkönyvtár vagy információval is foglalkozó intézmény,
- 15 (28,3%) a felsőoktatási könyvtár,
- 16 (30,2%) a köz(művelődési) könyvtár,
- 1 (1,8%) az iskolai könyvtár,
- 1 (1,8%) a magán-előfizető.

A felsorolás tanúsítja: a tényleges sokaság százalékos összetétele gyakorlatilag analóg a felmérésbe eredetileg bevonni szándékolt sokaságéval. Ez különösen akkor válik szemléletessé, ha a (nagyon rokon) szak- és felsőoktatási könyvtárak százalékos részesedését összevonnak (69,6, illetve 66,8%).

Hányan veszik igénybe a TMT-t?

Az intézményi előfizetésnek a megőrzésen és a „viszszakkereshető állapotban tartáson” túlmenően kétségtelen előnye, hogy a folyóirat sorjázó számai több használó számára szolgálnak tájékoztató forrással. A „többek használata” korántsem csak a teljes nyilvánossággal működő köz(művelődési) és felsőoktatási könyvtárakra jellemző, hanem a korlátozott nyilvánosságú vagy egyáltalán nem nyilvános szakkönyvtárakra és egyéb intézményekre is. Különben ui. az 52 jelentős intézmény mindegyike nem közölhetett volna a minimális egnél több használót.

Ha a kérdőív használókra vonatkozó kérdését ehelyütt szerényen és méltányosan konkretizáljuk, akkor az alábbi használói létszám kerekedik ki:

- 18 válaszban 2-4 olvasó szerepelt. Ezt konkrétan 3-nak elfogadva, 54 használót kapunk.
- 13 válasz „több mint 5 olvasót” közölt. Itt 7-7 olvasót számítva, 91 felhasználó adódik.
- 21 válasz „több mint 10 olvasót” tüntetett fel, amit 12-12 olvasónak konkretizálva, 252 használónak lehet feltételezni.

Az iménti (kis részben) feltételezett használói létszám majdnem eléri a 400 főt (pontosan 397 fő). A TMT használóinak ezt a 400-as számát az a tény is valószínűleg elfogadja, hogy a szóban forgó jelentő könyvtárak régi előfizetői a folyóiratnak (69,2%-uk tíz évnél régebbi, 23,1%-uk pedig több mint öt éves), s a hosszú ideje tartó forgalmi megfigyelések nyilván e felmérés keretében is reális számot diktáltak a kérdőív vonatkozó rovatába.

Ha megengedjük magunknak azt a feltételezést, hogy a szándékolt sokaság körében ugyanazok a használati trendek érvényesülnek, mint a ténylegesben, akkor a TMT-vel „találkozni szokottak” számát akár 2200-nak is vehetjük. Eközben erőteljesen hangsúlyoznunk kell: az iménti számból az eseti használók és a rendszeres olvasók száma egyáltalán nem következtethető ki, illetve arra sem lehet „mérget venni”, hogy a kérdőívet vissza nem juttató előfizetők használati adatai valóban megegyeznek, s milyen mértékig egyeznek meg a válaszadók adataival.

A TMT és más szakfolyóiratok használati intenzitása

A szerkesztőség kíváncsi volt arra, hogy (a kérdőív kitöltőinek megfigyelése alapján) a használók milyen sűrűn veszik kézbe a TMT-t munkájuk vagy tanulmányaik közben, illetve szélesebb értelemben: a szakma szakfolyóirati választékából melyik forrást használják a legintenzívebben.

A használati intenzitás a visszaérkezett kérdőíveken:

- A TMT 48 minősítést kapott Ezek megoszlása és pontosítása: $17 \times 4 = 68$ (erős) + $18 \times 3 = 54$ (átlagos) + $6 \times 2 = 12$ (közepes) + $7 \times 1 = 7$ (ritka), ami 141 pontot jelent.
- Az egyéb hazai szakfolyóiratok minősítéseinek száma 44. Esetükben $17 \times 4 = 68$ + $15 \times 3 = 45$ + $5 \times 2 = 10$ + $4 \times 1 = 4$ a „felírás”, azaz összesen 127 pont.
- A szakfolyóiratok elektronikus változatai 36 minősítéssel szerepelnek. Ekként: $7 \times 4 = 28$ + $5 \times 3 = 15$ + $17 \times 2 = 34$ + $7 \times 1 = 7$, összevéve 84 pont.
- A külföldi szakfolyóiratok 33 minősítést mondhatnak a magukénak. Közöttük volt: $4 \times 4 = 16$ + $0 \times 3 = 0$ + $8 \times 2 = 16$ + $21 \times 1 = 21$. A pontszám 53.

A fenti bemutatásból világossá válik, hogy

- „első ránézésre” a TMT határozottan vezet a használati intenzitást illetően;
- „második ránézésre” azonban észrevehető: az egyéb hazai szakfolyóiratok négy minősítéssel kevesebbet kaptak a kérdőíveken, úgyhogy azonos számú minősítés mellett pontszámában a TMT-t legalábbis beérték volna;
- a TMT és a többi hazai szakfolyóirat használati intenzitása a fentiek figyelembevételével kiegyensúlyozottnak, nagyjából azonosnak mondható;

- az elektronikus változatok használati intenzitására egészében a próbálgatás a jellemző (innen a közepes kategória túlsúlya);
- nagyon hitelesnek látszik a külföldi folyóiratok használati intenzitásáról kialakult kép: benne a „ritkán” minősítés dominanciája arról informál: (a csúcscsakemberektől eltekintve) az érintettek többsége rendszerint végső megoldásként fordul külföldi forráshoz.

A szakmai társadalmi hasznosság és az egyéni elégedettség kérdésköre

A kérdőíven a „kevésbé” jelentő 1-től a „nagyont” reprezentáló 10-ig hét állítás hasznosságértékét osztályozva kellett nyilatkozni a TMT-ben megjelent közlemények általános, mondhatni: „szakmatársadalmi” fontossága felől.

Az egyes állítások ebbéli értékét a beérkezett válaszok zöme ötösré, vagy nála is jobbra taksálta. Ha ezeket a magasabb osztályzatokat besorozzuk az előfordulások számával, a következő rangsort kapjuk: A TMT cikkei

1. ...növelik az általános tájékozottságot	443 pont
2. ...segítenek a nemzetközi kitekintésben	342 pont
3. ...segítik a szolgáltatások fejlesztését	306 pont
4. ...ötleteket adnak	297 pont
5. ...segítik a korszerű információs technológia alkalmazását	292 pont
6. ...segítik a napi munkát, tanulást	286 pont
7. ...segítenek együttműködő partnert találni	152 pont

Ezt az utolsó helyezést az is megalapozza, hogy egyedül a partnertalálás segítésének vannak tömegesebben 1-4 közötti osztályzatai (63 pont).

Más (egyéni, szubjektív) „gyökerű” kérdés a bizonyos témaközlésekkel való elégedettségé. Az alábbiakban hat tematikus csoporttal való elégedettségi arányt mutatunk be:

1. Figyelemfelkeltő újdonságok	77%
2. Az új technológia alkalmazása	73%
3. Szolgáltatások fejlesztése	67%
4. Külföldi szakmai programok ismertetése	51%
5. Általános elméleti kérdések	49%
6. Hazai könyvtárak bemutatása	42%

Ha tüzetesebben szemügyre vesszük a két iménti rangsort, egyes elemeinek legjellemzőbb közös tulajdonsága az innováció iránti intenzív érdeklődés, ami a szerkesztőség mindenkor törekvéseinek helyes voltát igazolja vissza. És az a szerkesztőségi törekvés ugyancsak helytálló, amely a minél elmélyültebb közlésre vonatkozik, illetve amelyet ebben a felmérésben a résztvevők fontosságának megfelelően és megfelelő arányban (80%) nyugtáztak.

A kiadás és terjesztés kérdései

A kérdőívek válaszaiból kiderül, hogy a folyóiratot 28-an nyomtatott formában, 20-an pedig nyomtatott és elektronikus formában is olvassák. Egyetlen olvasó akad, aki az elektronikus formát részesíti előnyben. Az ezzel kapcsolatos állásfoglalások – úgy tűnik – még hosszabb ideig fognak alakulgatni-változni.

Az éves tartalommutatót 36 válaszadó használja. Ez arra utal, hogy a folyóirat használó-olvasó táborában jelen van a tudatosan válogató, a dolgokat-folyamatokat összehasonlító, elemezni hajlandó réteg, azzal rokon vagy azonos, amely – korábban említettük – az elmélyült közlés kívánalmát hangoztatta.

A felmérésben tulajdonképpen csak a rend kedvéért szerepelt két olyan kérdés, amelyre előre lehetett tudni a választ. Az egyik: a folyóirat előfizetési díja ne

emelkedjék meredekebben, mint az infláció. A másik: a megjelenés után az előfizetők a lehető leggyorsabban kapják kézhez az egyes számokat. Mindkettővel kapcsolatban maximálisan helyes volt az előfeltételezés. Az első kérdéssel kapcsolatban még megjegyezni való sincs. A másodikkal kapcsolatban pedig annyi: a TMT-t – nem utolsósorban hírrovatainak köszönhetően – szakmai „hír-lapként” is igénybe veszik.

Némi meglepetést okozott a folyóirat küllemének 3-4 évente való megújulásával kapcsolatos közömböség, illetve e követelmény kevéssé lényegesnek tartása (43-an minimális pontszámmal jelezték ezt). Meglehet, hogy emögött a hagyományos könyvtárosi takarékosági hajlam húzódik meg, de azért az is feltételezhető, hogy a korábbi társadalmi rend reflexei ugyancsak közrejátszanak benne. Következtetésünk nem lehet más: a könyvtári marketing egyelőre gyenge lábakon áll.

A 3 év 3 legjobb cikke a TMT-ben verseny eredménye

A TMT februári számában meghirdetett verseny eredménye az olvasók szavazatai alapján a következő:

1. **Horváth Péter:** Az információtudomány történeti háttere. I. rész (2001. 4. sz. p. 147–154.) – 31 szavazat
2. **Ungváry Rudolf:** A tartalom szerinti információkeresés az interneten. I. rész (2000. 1. sz. p. 3–19.) – 22 szavazat
3. **Tószegi Zsuzsanna:** A hazai digitális könyvtárak szerepe a kulturális örökség digitalizálásában és hozzáférhetővé tételében (2002. 4. sz. p. 143–148.) – 14 szavazat

A nyerteseknek szívből gratulálunk!